

ISTORIE

Ian Buruma (n. 1951, Haga), istoric și eseist anglo-olandez, a studiat literatura chineză la Universitatea din Leiden și cinematografia japoneză la Universitatea Nihon din Tokyo. Începând din 2003, ține cursuri de jurnalism și drepturile omului la Bard College. Este deținător al Premiului Erasmus (2008) și al Premiului Abraham Kuyper (2012). Publică articole și eseuri în *New Yorker*, *New York Times* și *New York Review of Books*. Printre cărțile scrise se numără *The Wages of Guilt: Memories of War in Germany and in Japan*, *A Japanese Mirror: Heroes and Villains of Japanese Culture*, *Voltaire's Coconuts or Anglomania in Europe*, *Inventing Japan: from Empire to Economic Miracle*, *The Missionary and the Libertine: Love and War in East and West*. La Editura Humanitas a apărut în 2015 traducerea în limba română a recentului său volum despre finalul și consecințele celui de-al Doilea Război Mondial: *Anul Zero: 1945, o istorie*.

Avishai Margalit (n. 1939, Afula), eseist și profesor, este licențiat în filozofie și economie al Universității Ebraice din Ierusalim. Se numără printre fondatorii partidului Moked. Este membru al Centrului pentru Studierea Raționalității de pe lângă Universitatea Ebraică din Ierusalim. Este visiting scholar la Universitatea Harvard, visiting fellow la Wolfson College, Oxford, visiting professor la Universitatea Liberă din Berlin și fellow la Institutul Max Planck din Berlin. În 1999 ține cursuri de etica memoriei la Universitatea din Frankfurt. Cu începere din 1984, publică frecvent în *New York Review of Books*. Este laureat al Premiului Ernst Bloch, al Premiului Leopold-Lucas și al Premiului EMET. Printre cărțile publicate se numără *Idolatry*, *The Decent Society*, *Views in Review: Politics and Culture in the State of the Jews*, *The Ethics of Memory*, *On Compromise and Rotten Compromises*.

IAN BURUMA AVISHAI MARGALIT

OCCIDENTALISMUL RĂZBOIUL ÎMPOTRIVA OCCIDENTULUI

O scurtă istorie a urii față de Vest

Traducere din engleză de
ANCA BĂRBULESCU

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Radu Paraschivescu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Iuliana Glăvan
DTP: Florina Vasiliu, Carmen Petrescu

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Ian Buruma and Avishai Margalit
Occidentalism – A short History of Anti-Westernism
© Ian Buruma and Avishai Margalit, 2003
All rights reserved.

© HUMANITAS, 2016, pentru prezenta versiune românească

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Buruma, Ian
Occidentalismul: Războiul împotriva Occidentului: o scurtă
istorie a urii față de Vest / Ian Buruma, Avishai Margalit;
trad.: Anca Bărbulescu. – București: Humanitas, 2016
ISBN 978-973-50-5146-4
I. Margalit, Avishai
II. Bărbulescu, Anca (trad.)
94(4)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382 / 0723 684 194

lui Robert B. Silvers

Cuprins

Războiul împotriva Occidentului	9
Orașul occidental	22
Eroi și negustori	63
Gândirea Occidentului	91
Mânia lui Dumnezeu	118
Germanii revoluției	158
<i>Note</i>	173
<i>Indice</i>	179

Războiul împotriva Occidentului

ÎN IULIE 1942, LA DOAR ȘAPTE LUNI DUPĂ CE JAPONIZII au bombardat flota americană la Pearl Harbor și au copleșit puterile occidentale din Asia de Sud-Est, o serie de cercetători și intelectuali japonezi distinși s-au adunat la o conferință la Kyoto. Unii erau mari oameni de litere, membri ai așa-numitului Grup Romantic; alții erau filozofi din Școala budist-hegeliană de la Kyoto. Subiectul discuțiilor era „cum putem învinge modernitatea”¹.

Era epoca fervorii naționaliste, iar intelectuali participanți la conferință erau cu toții naționaliști, într-un fel sau altul; cu toate acestea, în mod ciudat, nu s-a vorbit mai deloc despre războiul în sine, fie el purtat pe fronturile din China, Hawaii sau Asia de Sud-Est. Cel puțin unul dintre participanți, Hayashi Fusao, fost marxist devenit un naționalist înfocat, a scris mai târziu că atacul asupra Vestului îi stârnise cel mai profund entuziasm. Deși vestea l-a găsit în înghețata Manciurie, a fost ca și cum norii întunecați s-ar fi ridicat și ar fi lăsat locul unui

cer limpede de vară. Nu încape îndoială că emoții asemănătoare i-au încercat pe mulți dintre colegii săi. Dar tema oficială a conferinței nu a fost propaganda de război. Oamenii aceștia – atât filozofii, cât și romanticii literari – își doriseră să învingă modernitatea cu mult înainte de atacul de la Pearl Harbor. În măsura în care erau suficient de coerente încât să aibă utilitate politică, concluziile lor puteau fi folosite ca propagandă pentru o nouă Ordine Asiatică sub conducerea Japoniei, însă intelectualilor în cauză le-ar fi repugnat ideea de a fi numiți propagandiști. Ei erau gânditori, nu activiști.

Din capul locului, „modernitatea“ este un concept greu de definit. În Kyoto, în anul 1945, ca și în Kabul și Karachi în anul 2001, ea a însemnat Occidentul. Dar Occidentul este aproape la fel de greu de definit ca modernitatea. Intelectualii japonezi se împotriveau cu vehemență, însă nu le era foarte clar cui anume. În opinia unuia, occidentalizarea era ca o boală care cuprinsese spiritul japonez. „Modernul“, spunea un altul, era „european“. Se discuta mult despre specializarea nesănătoasă a pregătirii individuale, care sfărâmasă ansamblul culturii spirituale orientale. De vină erau știința, dar și capitalismul, adoptarea tehnologiilor moderne în societatea japoneză și conceptul libertăților individuale și al democrației. Toate acestea trebuiau „învinse“. Un critic de film pe nume Tsunura Hideo a înfierat filmele hollywoodiene și a lăudat documentarele lui Leni Riefenstahl despre

manifestațiile naziste, mai potrivite cu ideile lui despre metodele de făurire a unei comunități naționale puternice. Din punctul lui de vedere, războiul împotriva Occidentului era un război împotriva „civilizației materialiste otrăvitoare“ clădite pe puterea financiară capitalistă a evreilor. Cu toții erau de acord: cultura (mai precis, cultura japoneză tradițională) era spirituală și profundă, pe când civilizația occidentală modernă era superficială, fără rădăcini și dăunătoare forței creatoare. Occidentul, în special Statele Unite, desemna o lume mecanică și rece. Un Orient holistic, tradițional și unit sub cârmuirea divină a împăratului Japoniei ar fi redat sănătatea spirituală a acestei calde comunități organice. Cum a spus unul dintre participanți, lupta se purta între sângele japonez și intelectul occidental.

Pentru asiaticii de atunci, ca și pentru cei de acum într-o oarecare măsură, Vestul însemna și colonialism. Încă din secolul al XIX-lea, de la umilierea Chinei în Războaiele Opiului, japonezii școliți și-au dat seama că supraviețuirea națională depindea de studierea și de evaluarea atentă a ideilor și a tehnologiilor din care își trăgeau avantajele puterile coloniale occidentale. Nici o mare națiune nu se mai lansase într-o transformare atât de radicală ca aceea prin care trecuse Japonia între anii 1850 și 1910. Sloganul principal al erei Meiji (1868–1912) a fost *Bunmei Kaika*, Civilizație și Iluminare – mai bine zis, o civilizație și o iluminare occidentale.

Intelectualii japonezi asimilau însetați orice ținea de Occident, de la științele naturii la realismul literar. Ei au preluat și au adaptat stilul vestimentar european, constituția prusacă, strategiile navale britanice, filozofia germană, cinematografia americană, arhitectura franceză și multe, multe altele.

Transformarea le-a adus beneficii considerabile. Japonia a rămas necolonizată și a devenit rapid o mare putere, care, în 1905, reușea să înfrângă Rusia într-un război perfect modern. Tolstoi a spus chiar că victoria Japoniei fusese un triumf al materialismului occidental asupra sufletului asiatic al Rusiei. Dar au existat și dezavantaje. Revoluția industrială a Japoniei, care i-a urmat îndeaproape celei din Germania, a avut efecte la fel de zguduitoare. Populația rurală sărăcită și numeroasă s-a mutat în orașe, unde a găsit, de multe ori, condiții aspre. Pentru tinerii de la țară, armata a constituit un refugiu brutal; surorile lor erau uneori vândute de nevoie bordelurilor din orașele mari. Însă lăsând la o parte problemele economice, mulți intelectuali japonezi au avut și alt motiv ca să încerce să dezhădăcineze occidentalizarea la scară largă survenită în secolul al XIX-lea. Japonia părea să sufere de indigestie intelectuală. Ea înghițise prea repede civilizația occidentală. Acesta fusese, în parte, motivul pentru care se adunaseră intelectuali la Kyoto ca să caute metode de a da istoria înapoi, de a învinge Occidentul și de a adopta mo-

dernitătea, revenind în același timp la un trecut spiritual idealizat.

Dacă astfel de idealuri și-ar fi pierdut forța inspiratoare, cele de mai sus nu ar fi prezentat interes decât din punct de vedere istoric. Dar nu este cazul. Ura față de tot ce se asociază în general cu lumea occidentală, simbolizată de America, rămâne intensă, deși Japonia nu mai este principalul ei exponent. Această ură îi atrage pe musulmanii radicali către o ideologie islamică politizată, care consideră SUA întruchiparea diavolului. Aceeași ură o împărtășesc și naționaliștii extremiști din China și din alte zone nonoccidentale. Unele ramificații ale ei apar și în gândirea anticapitaliștilor radicali chiar din Occident. Și nu ar fi corect s-o numim de stânga sau de dreapta. În Japonia anilor 1930, dorința de a învinge modernitatea occidentală era la fel de puternică în rândul unora dintre intelectualii marxiști și în cercurile șovine de dreapta. Aceeași tendință se observă și în ziua de azi.

Firește, fiecare grup are motivele sale de-a urî Occidentul. Nu-i putem pune în aceeași categorie pe inamicii de stânga ai „imperialismului american“ și pe radicalii musulmani. E adevărat că ambele grupuri detestă răspândirea globală a culturii și a puterii corporatiste a Statelor Unite, dar nu ar avea nici un rost să le comparăm obiectivele politice. Și poeții romantici tânjesc după o Arcadie pastorală și se împotrivesc metropolei comerciale moderne, ceea ce nu înseamnă că au și altceva în

comun cu radicalii religioși, care vor să întemeieze împărăția lui Dumnezeu pe pământ. Multe facțiuni împărtășesc aversiunea față de unele aspecte ale culturii moderne occidentale sau americane, dar atitudinea lor nu se traduce decât rareori într-o violență revoluționară. Simptomele devin interesante doar când se transformă într-o boală în toată puterea cuvântului. Opoziția față de cultura populară occidentală, față de capitalismul global, față de politica externă a SUA, față de marile orașe sau de libertinajul sexual nu are mare greutate; are, în schimb, greutate dorința de-a declara război Occidentului din motivele de mai sus.

Ceea ce am numit noi „occidentalism“ este portretul dezumanizant pe care i-l fac Vestului adversarii lui. În cartea de față, intenționăm să analizăm acest set de prejudecăți și să-i urmărim rădăcinile culturale. Este limpede deja că ele nu se pot explica pur și simplu ca o problemă specifică islamismului. În lumea musulmană s-au petrecut multe lucruri dureros de greșite, dar occidentalismul nu se poate reduce la statutul de boală a Orientului Mijlociu, așa cum nu se putea reduce, acum mai bine de cincizeci de ani, la statutul de boală specific japoneză. Până și uzul terminologiei medicale ar presupune căderea într-un obicei retoric nociv al occidentalistilor înșiși. Unul dintre postulatele noastre este tocmai acela că, aidoma marxismului, capitalismului și multor alte -isme, și occidentalismul s-a născut tot în Europa, înainte să se răspândească

în alte părți ale lumii. În Occident au apărut Iluminismul și ramificațiile lui seculare, liberale, dar și antidoturile sale adeseori otrăvitoare. Într-un fel, occidentalismul se aseamănă cu pânzeturile multicolore care, exportate din Franța în Tahiti, au fost adoptate drept port național, după care Gauguin și alții le-au descris drept exemplu tipic de exotism tropical.

Contextul istoric al modernității occidentale și al caricaturii sale detestabile, occidentalismul, nu este ușor de definit, așa cum au demonstrat dezacordurile dintre intelectualii de la Kyoto. Apar prea multe legături și suprapuneri ca să putem stabili o concordanță perfectă. Filozoful Nishitani Keiji a dat vina pentru distrugerea presupusei culturi spirituale unite a Europei pe Reforma religioasă, pe Renaștere și pe dezvoltarea științelor naturale. Regăsim aici esența occidentalismului. S-a spus de multe ori că una dintre deosebirile fundamentale dintre Occidentul modern și lumea islamică este separarea Bisericii de stat. Biserica nici nu exista în Islam ca instituție distinctă. Pentru musulmanul convins, politica, economia, știința și religia nu se pot despărți în categorii separate. Dar deși profesorul de la Kyoto nu era musulman, idealul lui era tot construirea unui stat în care politica și religia să formeze un tot omogen și în care Biserica să se identifice, așa-zicând, cu statul. În Japonia din vremea războiului, Biserica respectivă era șintoismul de stat, o invenție modernă, bazată nu atât pe

tradiția japoneză străveche, cât pe o interpretare bizară a Occidentului premodern. Japonia încerca să reinventeze o imagine distorsionată a Europei creștine medievale, făcând din șintoism o Biserică politizată. În toate formele occidentalismului, de la Kyotoul anilor 1930 la Teheranul anilor 1970, se regăsește același tip de politică spirituală. Ea este și o componentă esențială a totalitarismului. Toate instituțiile celui de-al Treilea Reich hitlerist, de la biserici la catedrele științifice din universități, trebuiau să se conformeze unei viziuni totalitare. Același lucru a fost valabil și pentru Uniunea Sovietică de sub conducerea lui Stalin, și pentru China lui Mao.

Alți participanți la întrunirea de la Kyoto nu s-au întors în trecut până la Reformă sau la Iluminism, ci au identificat drept rădăcini ale răului modern dezvoltarea industrializării, capitalismul și liberalismul economic din secolul al XIX-lea. Ei au criticat cu vorbe grele „civilizația-mașinărie“ și „americanismul“. Unii au afirmat că Europa și Japonia, cu culturile lor străvechi, trebuiau să facă front comun împotriva putregaiului nociv al americanismului. În unele zone din Europa, astfel de argumente au căzut pe un pământ roditor. În discuțiile cu cei apropiați, Hitler s-a declarat de părere că „civilizația americană are o natură pur mecanizată. Fără mecanizare, America s-ar dezintegra mai repede decât India“. Ceea ce nu înseamnă că i-ar fi căzut bine o alianță cu Japonia, fiindcă el